

Föreningen Gamla Carlsrona

Medlemsblad

Kaulskroniten

Per Rostin
är författare till
årsboken 1994

"Flottans Musikkår"

Föreningen Gamla Carlsclrona

Postgiro 64 48 62-5

Organisationsnummer 835000-3482

Kaulskroniten, medlemsblad för Föreningen Gamla Carlsclrona, Nr 2, 1994
9:e årgången. Upplaga 4.500 ex.

Föreningen Gamla Carlsclrona, Borgmästaregatan 1, 371 31 Karlsclrona

Tfn: 0455-101 91 Telefonsvarare: 101 90

Redaktör:

Sten A. Petersson, Tobias väg, 370 22 Drottningsskär, tfn: 0455-3394 27

För uppgifter i medlemsbladet ansvarar resp. författare.

Ordföranden har ordet

I juni deltog jag i Sveriges Hembygdsförbunds årsstämma, som ägde rum i Tännedalen i Härjedalen. Jag hade då tillfälle att plädера för en motion från Föreningen Gamla Carlsrona "ang. åtgärder mot s k plastfönster m m".

I motionen, som på föreningens vägnar var undertecknad av Stig Larson och mig, påtalade vi att fönster med karm och bågar av plast och med rutor av maskintillverkat planglas allt oftare sätts in vid ombyggnad av flerfamiljshus och villor.

Sådana fönster förvanskar byggnadernas karaktär men måste också ur miljö- och hälsosynpunkt anses förkastliga.

Stämman biföll motionen, och därmed har förbundsstyrelsen åtagit sig att utreda möjligheterna att plast förbjuds som material i fönster, dörrar och övrig inredning i såväl bostadshus som andra byggnader där människor vistas,

att aktualisera i motionen nämnda frågor i massmedia och

att verka för att negativa effekter på människor, miljö och kulturarv till följd av ROT-programmet (reparation, ombyggnad, tillbyggnad) blir en fråga med hög prioritet.

Inte minst med tanke på Sten A Peterssons artikel om Karlskronas begravningsplatser vill jag nämna en annan motion från Blekinge, som också behandlades av SHF:s stämma.

Karin Brunsberg, som är ordförande i Östra Blekinges Hembygdsförening, hade framhållit kyrkogårdarnas värde som viktiga kulturhistoriska miljöer och påtalat att äldre gravvårdar nu i allt större omfattning försvinner eller slipas för återanvändning,

Stämman biföll motionen och anslöt sig till förbundsstyrelsens yttrande. I detta framhöll styrelsen att bestämda regler för underhåll av äldre gravvårdar bör framtagas och att ärkebiskopen och kyrkoministern bör uppvakta angående ett enhetligt skydd för våra förfäders minnesstenar.

En motion, som förbundsstyrelsen sett mycket positivt på, var lagd av Gästrik-Hälsinge Hembygdsförbund under mottot "Tag vara på 1900-talet". Den uppmaningen vill jag gärna vidarebefordra till våra medlemmar! Det är inte alltid så lätt att spara på föremål, men till att dokumentera händelser och miljöer kan de allra flesta bidra med ord och bilder. Mormorsfarfars brev från 1840-talet och hans julklappsverser, som också finns bevarade, är värdefulla nu, liksom moster Almas fotografier från 1900-talets första år!

Lennart Kloo

Tack!

Tack vare Föreningen Gamla Carlsrona
och deras likar runt om i landet
finns det fortfarande möjlighet att få
arbeta och leva i vackra och
inspirerande lokaler. Vi glädjs åt detta
i våra "nya" lokaler på Torps Herrgård
från tidigt 1700-tal.

Támbi Data AB

---

arbetar med informationsteknologi.
Vi har bland annat skött om Gamla Carlsronas
medlemsregister de senaste fem åren.

Támbi Data AB Torps Herrgård 371 60 Lyckeby
Tel 0455-820 17, Fax 0455- 820 18

Nästan alla har väl någon gång besökt kyrkogården för att sätta en blomma på någon anhörigs grav eller för att bara få vandra i stilla meditation. Har Ni då tänkt på vilken dramatisk historia begravningsväsendet döljer? Våren 1973 återvände jag efter 12 år till barndomsstaden och en befattning på kyrkogårdsförvaltningen, där jag fann, att dokumentation av Karlskronas begravningsplatser före 1950, då nuvarande samfällighet bildades, saknas. Genom på fritid bedriven forskning, i arkiv, litterära samlingar och folkminne har jag här, koncentrerat för medlemsbladet, sammanställt en historik med tonvikt på tiden före 1950, vilken presenteras i detta och följande nummer.

SORGELIGA SAKER HÄNDA. . !

Karlskronas begravningsplatser och deras historia

av Sten A. Petersson

Begravningsväsendet – en del av vårt kulturarv

Historien om hur trossöbonden Wittus Andersson vägrat sälja sina öar är väl bekant för flertalet karlskroniter. Efter fångsligt förvar, (åtalsrubriken var sjöröveri!) på Karlshamns kastell, frigavs Wittus och tillerkändes 1000 riksdaler för Trossön med kringliggande skärgårdsöar vilka varit i hans ägo.

I vanmakt uttalade Wittus enligt sägen tre förbannelser över den nya staden som växte upp på hans forna öar.

Staden skulle brinna ned, vilket skedde vid den svåra katastrofbranden 1790, som så gott som utplånade Carlscrona, rikets då i storleksordningen andra stad.

Staden skulle härjas av farsoter och sjukdomar. Historien, liksom denna dokumentation, vittnar att så har skett.

Huruvida den tredje och sista förbannelsen går i uppfyllelse, och Karlskrona, som ett modernt Atlantis, kommer att sjunka till havets botten, må framtiden utvisa.

Begravningsplatsen benämnes ofta "bygdens spegel". För Karlskrona är detta motiverat först i senare tid, då jorden på de talrika öarna varhelst lämplig mark kunde hittas, till en början togs i bruk för vad man skulle kunna kalla "den svenska flottans kyrkogård".

Från intet till en storstad efter den tidens mått, växte flottans huvudstation och staden Karlskrona fram på 1680-talet. Behovet av begravningsplatser blev ytterst kännbart.

Vid tiden för stadens grundläggande bestod landets kyrkogårdar utom i de stora städerna, mest av vildvuxna gräsängar. Man tillvaratog vad marken gav och även begravningsplatsernas gräs blev till djurfoder.

Bruket av gravstenar var ovanligt för "allmogen". I bästa fall satte man ut ett hemsnickrat träkors på graven. Vårdade kyrkogårdar med parkkaraktär uppträdde företrädesvis i städerna med 1800-talet.

På de kyrkogårdar som fanns inne i landets städer uppstod problem med bebyggelsen som trängde på begravningsmarken. Kyrkogårdarna blev inringade och den tid som förflöt tills ianspråktagen gravjord åter måste användas blev allt kortare. 1805 utgick från Gustav IV Adolf uppmaning att gravplatser måtte anläggas utom stadskärnan samt att man måtte inhägna dessa med anständigt stängsel och plantera träd.

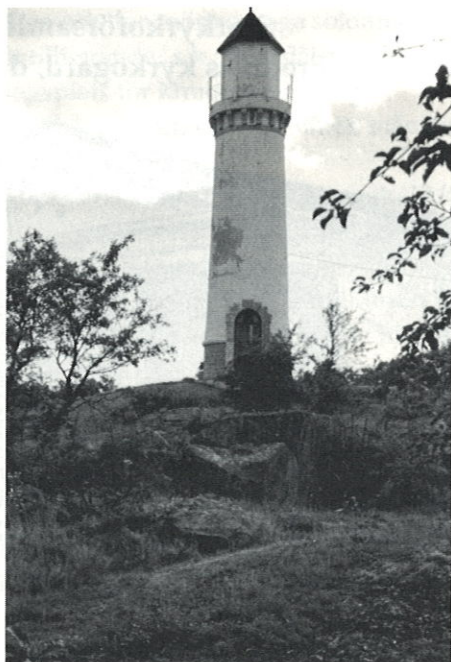
Man började inse att kyrkogården inte bara var en förvaringsplats för de avlidna utan också en plats för de levande att komma till.

Gamla Warfskyrkogården. Äldsta kyrkogården i "Näktergalsdalen" på Vämö

1679 hade svenska flottan ankrat upp vid "Wemö hamn" i viken mellan Vämö och Hästö. Under hösten och vintern höggs skogen ner och anläggandet av det första varvet tog fart. I anslutning till örlogsvarvet byggde man magasin, corps de garde och förläggingsbyggnader till manskapet. Bland det första som anlades var också en kyrkogård med klockstapel. Denna kyrkogård kom snart att benämnas "Gamla Warfskyrkogården" då varvet redan 1684, när det nya varvet på Lindholmen togs i bruk, kom att benämnas "gamla".

Då gamla varvet övergavs fanns här två stapelbäddar, två brobänkar, två smedjor, fem materialbodas och fyrtiotre hus för hantverkare av skilda slag, vilka samtliga flyttade verksamheten till Lindholmen och staden på Trossö.

För det första varvets stapelbäddar användes dalgången nordost om vårdkaseberget, d.v.s. det berg där sedermera den vita inseglingsfyren byggdes. Utmed stranden norr därom, mot Hästö, utlades brobänkarna. Det finns ännu i bergshällarna järn som vittnar om hur fartyg förtöjts. På ovanför liggande platån uppfördes byggnaderna. Den allra första kyrkogården lades efter varvet längre in i dalen, men då varvets tid här blev så kortvarig, kom så småningom hela dalen att förvandlas till begravningsplats.

Inseglingsfyren på Bryggareberget. Nedanför fyren mot Trossö ligger pestkyrkogården. Gamla varvet sträckte sig härifrån längs stranden inåt viken. Här intill börjar Näktergalsdalen som blev Gamla Varvs-kyrkogården.

I boken "Blekinges historia och beskrivning" utgiven 1792, beskriver N. H. Sjöborg hur han medio 1700-talet ankom till Karlskrona. Bl.a. heter det, "I öster från vägen ser man Näktergalsdalen som är ett med småskog bevuxet lustställe, varest man dock även kan få anledning till allvarsamma betraktelser, emedan stadens kyrkogård är just i samma äng belägen. Ett annat lustställe, på samma sida om vägen, men närmare staden, är bebyggt. Detta kallas Tyske bryggarens berg, varest såväl grottan som i synnerhet den ganska vackra utsikten över staden och redde förtjänar att beses. Även finns på ön, utom den nyss nämnda, två andra begravningsplatser, av vilka en tillhör judarna. Väster ifrån vägen är avrättningsplatser."

Gamla Varfskyrkogården som aldrig var inhägnad användes som begravningsplats långt in på 1800-talet. Kyrkogården vid bryggareberget hägnades in med mur redan 1722 på storkyrkoförsamlingens bekostnad. Denna kyrkogård användes flitigt av församlingens burgna medlemmar medan den fattiga befolkningen fortsatte att begrava i frigravar i den svårgrävda terrängen i Näktergalsdalen. Man begravde under åren på båda sidor om den senare tillkomna "Kärleksstigen" som löper genom det gamla begravningsområdet från Bryggaregården. Lantmätaren Gillis Schröders karlskronakarta från 1699 visar att kyrkogården redan då var både lång och bred.

Storkyrkoförsamlingens kyrkogård Fredriks kyrkogård, den s.k. "Judaparken"

Gravkapellet på Fredriks kyrkogård invid Köpmangatan. Teckning Sten A. Petersson.

Hedvig Eleonora, den första stadskyrkan, invigdes 1684 intill korsningen av Drottning- och Köpmangatorna. Samma år invigde Amiralitetsförsamlingen sin kyrka Ulrica Pia vid Vallgatan.

Hedvig-Eleonorakyrkan omgavs av en rektangulär kyrkogård. 1691 uppfördes här ett klockstapelstorn, benämnt "Stoora Kiörktornet".

Mot Drottninggatan uppfördes en mindre byggnad för bisättningarna. Att utnyttja denna var förenat med avgift efter fastställd taxa, bestämd från den avlidnes ålder samt tid bisättningsutrymmet användes. Kyrkan tog även hyra för likbår och bårklädnad vilket klockaren förde journal över.

Fram till 1744 användes kyrkan som gudstjänstlokal. Då invigde församlingen sin stenkyrka, Fredrikskyrkan, på Stortorget. Hedvig Eleonora som var helt byggd i trä fick tjänstgöra som stadens spruthus tills den försåldes till rivning 1750. På platsen uppfördes mot slutet av 1840-talet det ännu befintliga träkapellet i empirestil för begravningsgudstjänsterna på kyrkogården. Kyrkogården kallades nu "Fredriks kyrkogård".

Från ingångsgrindarna mot Drottninggatan ledde en poppelallé fram mot detta kapell. På äldre kyrkogårdar, speciellt de som nyanlades eller omformades på 1800-talet ville man framkalla intryck av antiken och medelhavsländerna genom poppelalléer och med tempelgavlar som på detta

lilla träkapell. Från 1941 har kapellbyggnaden använts som kommunalt förråd. Kyrkogården har i folkmun kallats "judaparken" troligen då judar haft servitut att hämta vatten ur kyrkogårdsbrunnen.

Gjutjärnstaketet som omgav kyrkogården togs bort 1941 då man också avlägsnade en del förvuxna träd. De äldre grindarna hade man redan 1863 sålt till Sturkö församling.

Kyrkogården hade från början haft större utsträckning åt nordost och där omfattat även den s.k. Svanska tomten. Det finns ingen uppgift på när man började begrava vid Hedvig Elenora men då den förste kyrkoherden Canutus Chorælius avled 1690 begrovs denne i eget gravkor under Amiralitetskyrkan! Det var för övrigt Chorælius som 22/11 1684 hade invigt Hedvig Eleonorakyrkan. Då kyrkan 1750 försålles till rivning kom vindflöjeln som kröntes med en hane (kyrktupp) att köpas av handelsmannen Magnus Båth, som lät uppsätta denna på taket till sin fastighet – Augerums gård. (En lustig tillfällighet då just denna gård kommer att förknippas med kyrkogårdsförvaltningen längre fram i begravningsväsendets historia). Då kyrkan upphörde att fungera som sådan 1744 begravde man inte på kyrkogården förrän 1846 då den iordningställdes och upphöjdes till stadskyrkogård. Vid detta tillfälle byggdes begravningskapellet och träden planterades in.

Detta ter sig i efterhand märkligt då man invigde Vämökyrkogården bara tio år senare men det förklarar varför Gamla Varvskyrkogården brukades så länge, liksom kyrkogården vid bryggeriet.

Ännu en gång efter 1856 kom kyrkogården att användas, då man 1913 av utrymmesskäl tvingades tömma Fredrikskyrkans gravkammare på kvarlevorna efter där gravsatta, för att ge plats åt bl.a. värmeanläggning. Med detta försvann de gravplatser som funnits i själva Fredrikskyrkan från halva 1700-talet.

En massgrav öppnades för dessa kvarlevor, på gamla kyrkogården, vilka gravsattes, på en enda natt. Det rörde sig om flera hundra skelett.

Bland de mera välkända som begravts på denna kyrkogård kan nämnas Jacob Fabricius och hans maka Hedvig Charlotta Nordenflycht.

Gravkamrarna under Fredrikskyrkan

Under Fredrikskyrkan fanns 49 murade och välvda gravar till vilka nedgången ledde genom en lucka under en träläm i långhusgolvet i kyrkan. Vid restaurering av kyrkan 1913–1915 borttogs kvarlevorna och skiljemurarna såväl som gravkamrarna revs. Enligt Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium 1946, gravsattes skeletten på Vämö, men det är felaktigt. Magistratens protokoll, och Janrik Broomé i Karlskrona 250 år 1930, anger att

gravsättning skedde på kyrkogården vid Drottninggatan. Broomé skriver att den sista i Fredrikskyrkan förvarade kistan med stoftet efter superintendenten Lars Petersson f. 1713–d. 1784, år 1913 nedsattes på kyrkogården vid Drottninggatan. Även under den tidiga kyrkan Hedvig Eleonora planerades murat valv men detta blev aldrig färdigställt.

Svårigheterna att finna uppgifter över Karlskronas begravningsväsende i äldre dagar beror på stadsbranden 1790. Fredrikskyrkan på Stortorget befann sig i eldens centrum och för att rädda församlingens arkiv fördes detta i hast till bisättningsgraven under kyrkans golv där man trodde det skulle vara säkert och klara branden, men då takstolen rasade in föll olyckligt den största takkronan rakt igenom luckan, varvid det gömda kyrkoarkivet fattade eld och till största del förintades.

Begravningsplatsen på Björkholmen!!!

På den steniga Björkholmen, tänker nog läsaren, har väl ändå aldrig funnits någon gravplats. Nej det var ingen större sådan. I Erik Häggs "Sjömännens stad" finns en bild av en kartskiss uppgjord efter Gustav Otto Lindblads "Plan af stapelstaden Karlskrona" från 1718, med en mindre begravningsplats på "Stora Björkholmen".

Denna var belägen intill "Amiralitetsbaraquen" på det ställe där sedermera skansen Tre kronor och gamla fängelset uppfördes, innanför slutningsmuren, som från 1838 kom att skilja staden från örlogsvärvet. Baraquen, den forna tvåångsarbetsanstalten, var en företrädare till fängelset samt inrymde även varvets tidiga sjukavdelning och den lilla begravningsplatsen, för de avlidna intagna.

På Björkholmen fanns även sedan 1698 en "Anatomi-cammare" där man öppnade och undersökte (obducerade) kropparna "af i sällsamma och ovanliga sjukdomar afledne". Dessa kroppar blev efter undersökningen gravsatta här. Anatomi-Cammaren hade i undervisningssyfte inrättats av amiralitetets medicus Gottskalk Traneus.

Begravningsplatser i och vid Amiralitetskyrkan

Från 1685 till det tidiga 1700-talet omgavs Amiralitetskyrkan av en kyrkogård. Här fanns också ett gammalt kyrkväktarboställe (dödgravarebostad) som 1750 flyttades till kyrkogårdsingången mot Vallgatan. Den lilla byggnaden låg här tills den revs 1904 då även slutningsmurarna och kyrkogårdsgrindarna togs bort.

Vid grävningar utanför kyrkan, på östra sidan, påträffades på 1960-talet väl bibehållna kistor.

Det 1904 rivna dödgrävarebostället vid Amiralitetskyrkan. Foto C. A. Månsson.

Bergsterrängen runt kyrkan hade givit kyrkogården en kortvarig tillvaro. Att finna lämplig begravningsmark på Trossö var inte lätt. Ön är ju en enda bergknalle i havet. Själva ordet "Tross" kännetecknade på Wittus Anderssons tid moras, stenbunden och snårigt otillgänglig terräng med ganglar och nedfallna grenar. Det är min föreställning att detta ord ligger till grund för benämningen Trossö och inte den vedertagna teorin att ordet skulle härledas till fornsvenskans "Troen" (trampad) med syftning på kreatursbetet och den av kreaturen trampade marken.

Amiralitetskyrkan var liksom storkyrkoförsamlingens helgedom Hedvig Eleonora vid Köpmangatan från början ett provisorium. Amiralitetsförsamlingen började uppföra en stenkyrka nära där klockstapeln sedermera uppförts i Amiralitetsparken men av ekonomiska skäl blev bygget aldrig fullföljt.

Amiralitetskyrkan inrymmer en unik gravkällare med 238 kistor bevarade. Gravkamrarna, använda från 1600-talet ända in på 1800-talet, ligger bakom stängda furudörrar, sammanlagt 16 dörrar, och löper vägg-i-vägg runt kyrkans yttermur. Genom en mindre lucka i var dörr kan man se in i mörka utrymmen, där på trähyllor stora och små kistor står uppgradade.

Inskriptioner på dörrarna berättar om vilka släkter som fått sitt viloställe här.

De släkter som reserverat gravkammerutrymmen här, fortsatte begrava in på 1800-talet, trots att bruket att begrava under kyrkor upphört redan 1740.

Förutom de unika kamrarna, samlade man i samband med värmeinstallation 1942–43 samman sönderfallande och delvis förmultnade delar, efter genomgång av de 23 kamrarna till s.k. "Tumbor". Tumborna består av kalkstensklädda behållare som täckts med äldre golvgravhällar som tidigare förvarats i kyrkokällaren.

Gravkammarna under Amiralitetskyrkan är unika därför att det ingen annanstans finns något ställe som möjliggör studier av kistformer från olika tidsepoker, svepningstekniken genom tiderna mm som här. Man kan följa utvecklingen från 1600-talets anspråklösa träkistor, genom barockens rundformade, rokokons rikt profilerade, fram till den gustavianska tidens väldekorerade kistor. De äldre liken bär sina kläder medan det senare följer svepningar allt mera lika vår tids, ju längre fram i tiden vi kommer.

Förutom dessa gravkammare finnes under södra korsarmen 9 helt slutna kamrar. Enligt kyrkans begravningsbok har det också funnits 7 murade gravkammrar utvändigt på kyrkan, intill grundmuren.

Den äldsta i Amiralitetskyrkan begravda är noterad 1697 medan den yngsta dateras 1837.

Under kyrkan finns en del äldre stenar bevarade. Låt mig stanna vid en enda, en ljusgrå granitsten med namnet Petter Ljungh. Denne Ljungh hade dömts till döden för "kaperi" 1680 men benådats och han blev sedermera en besutten borgare i den nya staden till sin död 1705. Hans gård låg vid Amiralitetsgatan och han fick en vik uppkallad efter sig, nämligen Petter Ljunghs vik, numera igenfylld. Viken gick ungefär från sjuttions port nedanför skolan "Möljen" ut mot "Oskuldsparken". (Mölj=kaj eller strandkant).

Tyska kyrkogården vid Stortorget och gravvalven i Trefaldighetskyrkan

Vid Stortorget finns en lummig oas, en kyrkogård som gömmer en intressant historia. Då Wittus Anderssons steniga öar omskapades till flottbasen Karlskrona ägde Sverige flera besittningar i Tyskland. Fullt naturligt kom många tyskar att inrymmas i den nya stadens befolkning. Då dessa tillhörde den Augsburgska, oförändrade trosbekännelsen, kom de att under Hans Wachtmeisters ledning tidigt bilda en egen församling i Karlskrona.

Tyska församlingen kom att existera tills den, den 1 november 1846, tillsammans med Storkyrkoförsamlingen, uppgick i en gemensam försam-

ling, Karlskrona stadsförsamling. Tyska församlingens förnämliga kyrka, Trefaldighetskyrkan, hade invigts 1709. 1752 uppfördes en stenklockstapel, upptill prydd med förgylld kula, ett stycke ut på Stortorget.

Väster och söder om själva kyrkbyggnaden ligger kyrkogården där bland andra den välbekante galionsbildhuggaren Johan Törnström fått sitt gravställe. Då det i år 16/4 1994 är 250 år sedan han föddes, restes här på hans gravplats en minnessten.

Till Tyska kyrkogården ledde tidigare en gränd fram till en entré genom kvarteret från Amiralitetstorget där den mynnade ut mellan "kyrkoherdebostället" och Nordenskiöldska huset (f.d. Blekinge Museum). Kyrkogården omgavs tidigare av en stenvmur, vilken 1862 ersattes av nuvarande gjutjärnstaket. Den del av kyrkogården som låg väster om nuvarande portiken och trappan till kyrkan lades som trottoar i följd med torgets borgerliga bebyggelse, och kyrkogårdens sträckning ut på torget togs bort. Då pelarfronten uppfördes mot torget 1862 rev man även klockstapeln som ansågs skymma tempelgången. Gravkvarteren lades då om med i vissa fall överkorsande grusgångar. Huvuddelen av denna kyrkogård består av tomten 159, hörnet Stortorget mot Kungsgatan vilken ägts av stadens förste borgmästare Blasius König men som p.g.a. dennes oguldna skulder gentemot kronan konfiskerats. Genom generalamiralen Hans Wachtmeister erhöll församlingen tomten som gåva 28/1 1690. Med inbyte anförskaftades angränsande tomter så att kyrkogården på 1800-talet kom att få sin rektangulära form.

Kyrkogården var planterad med vackra kastanjer som på 1940-talet nått anseelig storlek och lummig skönhet men under de svåra vintrarna 1940–42 blev så frostskaadade, att de måste nedhuggas 1943. Själva kyrkan står direkt på berggrunden och djupet på kyrkogården som var ägnad församlingssmedlemmarna var mycket begränsat. Efter pesten 1710 då man tvingades begrava utom staden fortsatte Tyska församlingen av utrymmesskäl att begrava sina mindre bemedlade avlidna församlingsbor på Aspö Kronkyrkogård, vilket pågick fram till 1800-talets sammanslagning med Storkyrkoförsamlingen. Församlingens välbärgade fördes, i den mån plats inte kunde anvisas på kyrkogården vid torget, till Ronneby och andra kringliggande orter. Enligt församlingens upptecknare Cronholm, heter det, att "marken var föga lämpad till viloplats för inom församlingen avlidna".

Under kyrkan fanns ett antal ovälvda gravar som delvis förstördes av storbranden 1790 då kyrkan totalt brändes ur, medan hela södra korsarmens källarparti rymmer det Wachtmeisterska gravvalvet.

Två stora träluckor slås upp direkt från kyrkgolvet och via en stentrappa kan man träda ner i gravvalvet.

Tyska kyrkogården vid Stortorget.

*Artikelförfattaren i Wachtmeisterska valvet 31/5 1990.
Foto Gunnar Ekström.*

Här nere vilar 30-talet personer av Wachtmeisterätten med generalamiralen greve Hans Wachtmeister som främsta namn.

Då högreståndspersoner begravdes på 16–1700 talen gjordes detta till stor familjehögtid, som föranledde samarbete mellan stadens hantverkskrån. Bildhuggaren tillverkade en konstfull kista som beslogs av bleckslagaren, medan en inre kopparkista formades av gördelmakaren och sammetskläddes av bokbindaren.

Vid akten bars begravningsvapen (sådana finns att se i kyrkorna) och banér skulpterade av bildhuggaren och dekorerade av målaren. Kistan kläddes utvändigt med kistplåtar som kunde vara av silver och placerades en vid huvudgaveln med namn och data för den döde, medan en annan vid fotgavlen kunde bära en vers eller adelsvapen. Många sådana plåtar finns på museum och i kyrkorna, men ställdes kistorna som här, i Wachtmeister-ska graven, i ett gravvalv, fick plåtarna sitta kvar.

Kistplåtar. Generalamiralen Hans Wachtmeisters och hans hustrus kistor under Trefaldighetskyrkan. Foto Gunnar Ekström.

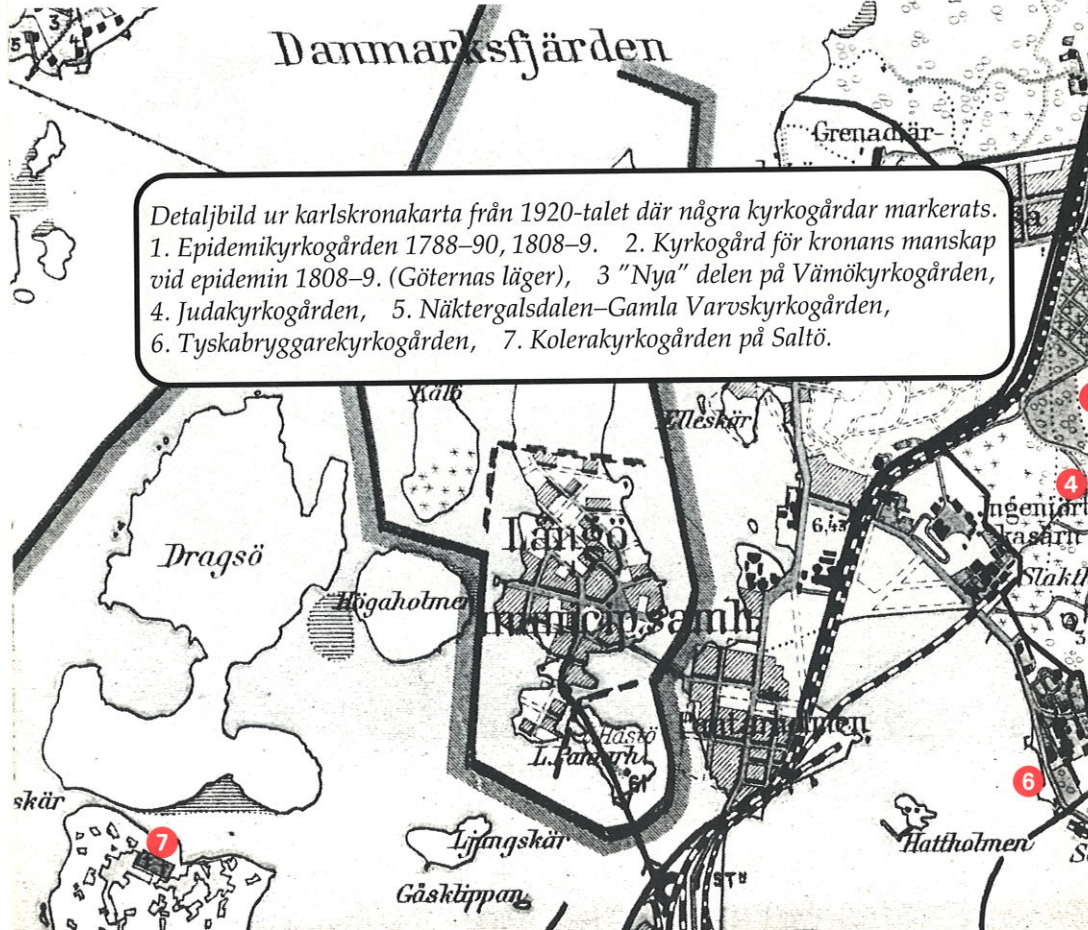

Pesten 1710–11. Kyrkogården vid Tyska Bryggaregården, "Garnisonskyrkogården"

Sent året 1710 kom den fruktade böldpesten till Karlskrona, skövlande ett stort antal av stadens innevånare. Myndigheterna förbjöd i samband med denna farsot gravsättning av offren på Trossö.

Sverige var i krig med bl.a. Ryssland, som ockuperat så gott som alla Sveriges östersjöprovinser. Tre dagar efter det ödesmättade slaget vid Poltava hade hela karolinerarmén kapitulerat och tvingats i rysk fångenskap. Konungen själv, Karl XII, befann sig i Turkiet efter dramatisk flykt. Från Asien spred sig pesten genom Europa fram till Sverige och Karlskrona.

Snart bar nästan varje hus i staden det vita kors, som markerade att smittan, "Guds straffdom", som pesten kallades, nått hit. Medicinsk hjälp fanns inte. Man förlitade sig till medel som tobak, brännvin och torkade paddor. En död padda i ett band om halsen ansågs ha god motverkan.

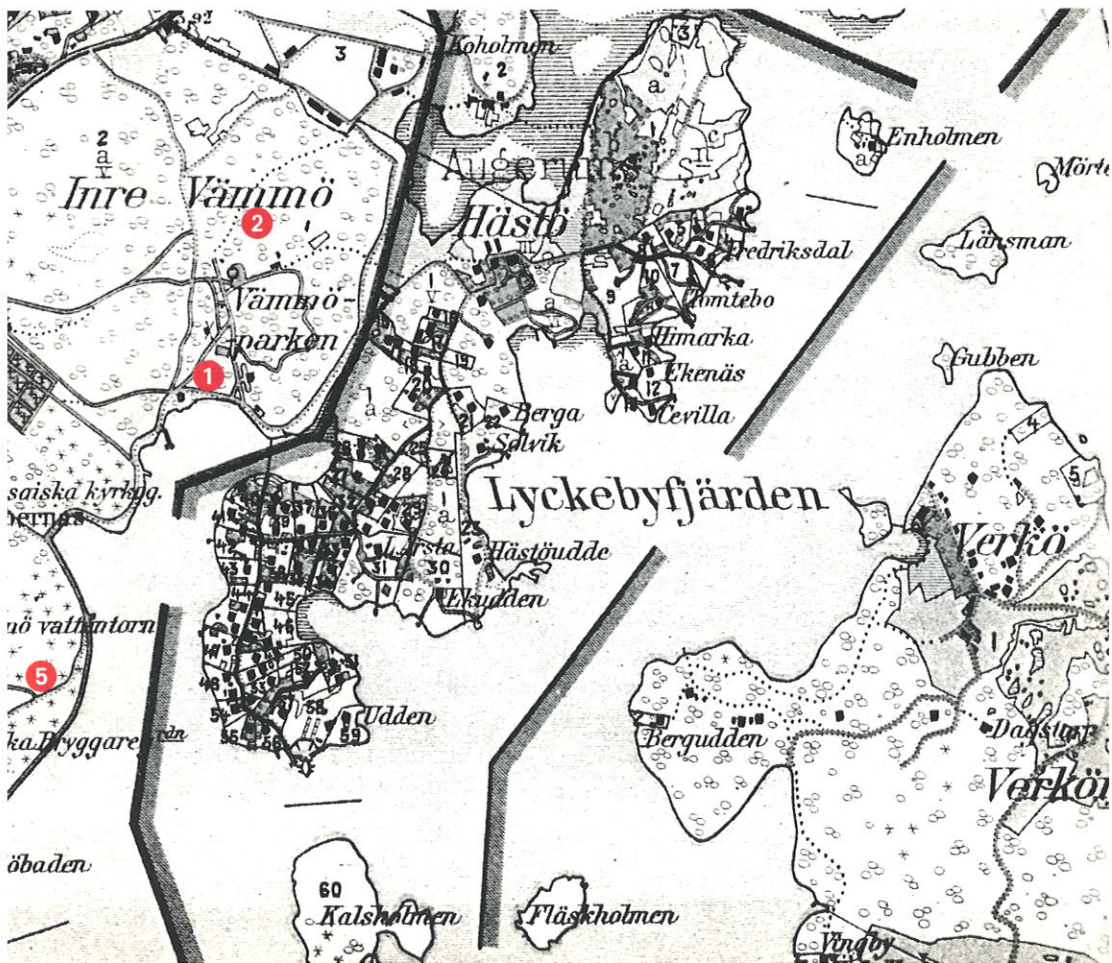

Detaljbild ur karlskronakarta från 1920-talet där några kyrkogårdar markerats.

1. Epidemikyrkogården 1788–90, 1808–9.
2. Kyrkogård för kronans manskap vid epidemin 1808–9. (Göternas läger).
- 3 "Nya" delen på Vämökyrkogården,
4. Judakyrkogården,
5. Näktergalsdalen–Gamla Varöskyrkogården,
6. Tyskabryggarekyrkogården,
7. Kolerakyrkogården på Saltö.

Förbudet som utfärdades under pesten mot begravning inom staden varade till 1714. Under denna epidemi anlades tre pestkyrkogårdar. En för storkyrkoförsamlingens döda på Wämö, där församlingen beslöt inköpa framlidne Theodor Christophers trädgård, intill Tyska bryggaregården, en för den militära personalen, den som kommer att kallas kronokyrkogården på Aspö och slutligen skänktes en trädgård åt Amiralitetsförsamlingen. Det finns ett flertal noteringar om denna. Kyrkoskrivaren i församlingen Lars Wasser skänkte sin trädgård på inre Wämö. Litteraturen förtäljer inte exakt var tomten låg, och de kartor som funnits fördärvades av branden 1790. Då jag funnit det angeläget att denna dokumentation blir komplett har detta mer än något annat i denna dokumentation upptagit min tid. Beträffande Christophers tomt saknade staden vid tillfället disponibla medel men änkan gav anstånd med betalningen. Staden beslöt "att låta samma trädgård på bästa sätt omlaga och dika att vattnet kommer att rinna ifrån och ej stanna däruti", heter det.

Jag har med största sannolikhet kommit fram till att Wassers trädgård låg intill Christopers och att detta sedermera tillsammans blev Kyrkogården vid Tyskbryggaregården eller "Garnisonskyrkogården" som Gottlieb Wirde kallar den i "En bok om Karlskrona och Blekinge".

På tal om böcker . . . 1930 kom William Anderssons bok Karlskrona ut. Där heter det "på Wämö anlades 1711 en kyrkogård i en av kyrkoskrivaren Lars Wasser skänkt trädgård. Samtidigt bestämdes att begravingar icke skulle äga rum i Amiralitetskyrkan eller på den kringliggande kyrkogården. Även stadsförsamlingen måste på grund av pestens härjningar – sjukdomen krävde inom staden över 6000 offer – se sig om efter ökat utrymme för likens jordande". Här är den första ledtråden till var Wassers tomt låg: På stadsingenjören Hjalmar Thedenius karlskronakarta från 1906, utgiven av generalstabens litografiska anstalt, kan man i kvarteret Tyske Bryggaren se markering av tomter på kyrkogården vid bryggeriet. Kyrkogårdstomten är där indelad dels i en ursprunglig tomt nr 6, dels en sammanhängande tomt med siffrorna 7–8. Min teori är att den av Wasser skänkta tomten var nr 6 medan den av änkan Christoper sålda tomten är den som markerats 7–8.

Vidare har jag kommit fram till att Wasser inte, som överallt anges, var skrivare vid Amiralitetsförsamlingen. Hans verkliga titel var Amiralitets Kiellare Skrifare. I senare tid skulle han titulerats källarmästare då han var intendent för en privilegerad Amiralitets-ölkällare.

Tillgången på bra vatten var dålig i Karlskrona och den enda för öltillverkning lämpliga källan tillhörde TBG. Kanske hade Wasser skaffat tomten närmast bryggeriet i hopp att få gagna källan och etablera öltillverkning här. Det finns ett avslag, såväl i magistraten som hos Kongl. Collegium. I detta avslag anmodas "bemälte Kiellare Skrifare (Wasser), sin kiellare till sitt hus igen, der den förstone varit förlagd, förlägga må. "Då Christophers änka sålde sin tomt till kyrkogårdsmark och då han redan fått detta avslag, ansåg sig troligen inte Wasser ha användning av tomtbiten mellan den nya kyrkogården och bryggaregården, varför han skänkte den till Amiralitetsförsamlingen. Anledningen var kanske att få behålla det goda rykte han hade som "krögare". Pesten härjade i Karlskrona hela 1711 och likkistor var åtråvärd vara. I landet i sin helhet dog 125000 människor motsvarande ungefär var 10:e svensk. Med den starkes rätt blev de som överlevt ofta mycket gamla. Kyrkböckerna visar att många som avled i skiftet 17–1800 talet var i 80–90 års ålder och i församlingsboken för Nättraby finner man att på Aspö dog Bengta Pärsdotter 14 maj 1751 i en ålder av 114 år!

Denna kyrkogård vid brygggarberget kom att användas in på 1900-talet. Efter skrivelse av befälhavande amiralen bestämde kyrkogårdsstyrelsen

14/6 1916 att kyrkogården skulle användas för militär personal. Man befärade att Wämökyrkogården som då inte byggts ut med nya delen, skulle bli otillräcklig vid epidemier. Stoffet efter en i Göteborg kyrkoskriven värnpliklig vid Grenadjärregementet hade först efter särskilt medgivande fått begravas på Wämö. I protokoll av 13/2 1969 begär fortifikationsförvaltningen att få återlämna den från 1917 disponerade kyrkogården vid Tyskbyggaregården, som ej använts sedan 1918. Enligt skrivelse, undertecknad Bengt Kihlström, fortifikationsförvaltningen, markbyrån, upphörde donationsrätten. Kyrkogårdsförvaltningen underhåller i dag den vackert belägna kyrkogården.

Kronokyrkogården på Aspö

För den militära personalen anlades under pesten 1710–11 den s.k. kronokyrkogården vid Drottningsskär på Aspö. Hit fördes de flesta offren bland den meniga personalen. Kronokyrkogården eller Drottningsskärs gamla kyrkogård är i dag en behagfull plats i sin vildvuxna skönhet.

Marken tillhörde ursprungligen byarna 4 och 5 på ön men donerades 1710 till Amiralitetsförsamlingen. Fortifikationsmyndigheten förvaltar numera platsen där enstaka begravningar ännu får äga rum enligt en förteckning över anhöriga till tidigare här gravsatta, varav endast ett fåtal återstår i livet.

På intilliggande Tjurkö fanns kronoarbeitskompaniet, som löd under fångvårdsstyrelsen 1872–94. Kronoarbeitskarlar som avled under tjänsten fick sin grav på denna kyrkogård på Aspö, dit de forslades med båt. Som exempel en protokollsanteckning från 1/4 1883. "Avlidne kronoarbeitskarlen nr 204 Jonsson, jordfästes den 5/4 kl 8. Omedelbart efter jordfästningen avföres liket av fyra namngivna kronoarbeitskarlar, under bevakning, till kyrkogården på Aspö, där det nedsänkes i grav."

På Aspö där bosättningarna börjat tidigt på 1600-talet, begravde man före tillkomsten av Kronokyrkogården sina döda på Hornudden om man inte ville ro eller segla den långa vägen till församlingskyrkogården i Nättaby, på fastlandet. Man använde marken där det var möjligt att gräva. Vid "Flöten" mellan stranden "Aspö Havsbud" och f.d. "pensionatet" där det på senare 1980-talet byggts en "Eksjövilla" har man, enligt pensionatets framlidne förre ägare Ture Westerholm funnit åtskilligt med skallar och benrester. Fynden har bekräftats av andra Aspöbor ännu i livet. Då spärrbatterierna som skulle försvara sundet mellan Kungsholmen och Drottningsskär byggdes norr om Kronokyrkogården mot "Flöten" fann man be-

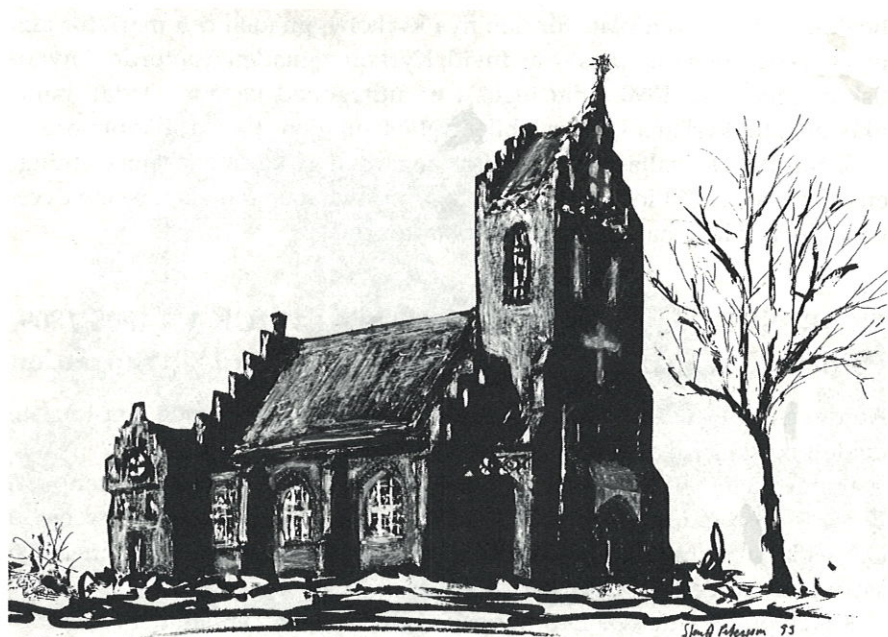
Aspö kronokyrkogård. Foto Sten A. Petersson.

gravda människor i större antal och utöver dessa fynd berättar Aspöbor i 50–60 årsåldern, som gått i skola på ön, att man av läraren på 40-talet hört, att man begravde förr på Hornudden, mot Madviken. Det är förståeligt att öborna hellre gravsatte här än att ro till fastlandet med de döda, dels över öppen sjö, dels uppströms Nätrabyån till sin församlingskyrkogård.

Även omedelbart öster om Kronokyrkogården, mot Kastellet Drottningsskärs kyrkby, har man funnit skelettdelar vid byggnation. Här finns inget i folkminne eller dokumentation, men då brottslingar och s.k. "självspillingar" fordom allmänt begravdes utanför kyrkogårdsmurarna i s.k. ovigd jord är det sannolikt fråga om sådana även här på Aspö.

För att återgå till pestens härjningar 1710, då enbart inom Amiralitetsförsamlingen i Karlskrona ca 6000 personer avled, kan man i Drottningsskärs kastells kyrkbok läsa följande anteckning av kastellpredikanten Petrus Westelius: "i detta Herrans år 1710 äro af mig på Aspö kyrkogård begrafna 2125 döda utom alla dem, som blefo nerlagda i tvenne långa grafvar, tre lik i bredd utan kistor och i sina dödskläder."

En äldre öbo har berättat att han var med vid grävning förr. Vid ett tillfälle fann man då resterna av dessa gravar, "som en lång ränna, som går som ett benfyllt dike i marken, strax efter "lotsagravarna" rakt igenom, ned till havet".

Vid Aspö kyrka. Teckning Sten A. Petersson.

Aspö kyrkogård

Öarna i skärgården som skulle bli staden Karlskrona var tidigare uppdelade mellan Nättraby och Augerums församlingar. Långö och Hästö tillhörde fortfarande Augerum långt in på 1900-talet. Wittus Andersson själv fick en kyrkbänk för sig och sin familj i Hedvig-Eleonorakyrkan på respektive manfolks och kvinnosidan men begrovs i Nättraby, den församling han fötts i.

För Aspöborna innebar denna delning problem, för även om man kyrkligt sett tillhört Nättraby församling, var ön beskattningsmässigt delad i jordboken. Västra delen hörde till Nättraby och östra till Augerum, fram till 1700-talets mitt, då hela ön överfördes till Nättraby. Vid denna tid erhöll Aspö en egen präst, kastellpredikanten. Denne var i första hand placerad på ön som amiralitetspredikant för personalen på de bemannade fästningarna Drottningkärr och Kungsholms fort, men de civila öbor som ville besöka högmässan var välkomna till kyrksalen på Drottningkärrs kastell.

I senare delen av 1800-talet drogs denna prästtjänst in, och 1886 bildades Aspö församling. Man uppförde en prästgård på Ryd, och ett område på

Boakulla utsågs som plats för den nya kyrkobyggnaden och mark för den nya kyrkogården inköptes strax invid. Kyrkobyggnaden uppfördes i nygotisk byggnadsstil 1890 i rött tegel. I en utbyggnad på norra sidan fanns likboden, till kyrkans 100-års jubileum 1990 omgjord till skrudkammare.

Sedan 1985 förvaltas även Aspökyrkogården av kyrkogårdsförvaltningen i Karlskrona. Ett iordningställande och utbyggnad har skett sedan övertagandet och bl.a. har en minneslund färdigställts.

”KARLSKRONAFEBERN” 1788–90, FÄLT SJUKAN 1808-1809. Epidemikyrkogården på Vämö – den bortglömda kyrkogården

Återigen drabbades Karlskrona av en fruktansvärd farsot och i hast måste epidemikyrkogård anordnas.

Från i slaget vid Hogland erövrade skeppet Wladislav, om 76 kanoner, 17 juli 1788, överfördes den fruktade återfallsfebern, Typhus Reccurens till Örlogsfloattan som den 27 nov samma år återvände till Karlskrona med 700 sjuka ombord på fartygen.

Kastellpredikanten på Drottningsskär, Jonas Hahn, omnämner i Amiralitetsförsamlingens dödsbok de många lik som förts ut till kronokyrkogården på Aspö. ”Flera högar kistor” skriver han ”hafa i ganska många veckor stått på stranden ohöljda, en syn likaså rörande och styggelig”.

Inne i staden var lika illa beställt. De döda låg på sjukhusgården i staplar i avvaktan på gravsättning.

I boken Karlskrona från 1930 anger William Andersson om detta;

”En våldsamt epidemi var den rötfeber som åren 1788–90 rasade i Karlskrona i synnerhet bland flottans manskap. De döda uppstaplades i högar på sjukhusgårdarna och på begravningsplatserna lämnades kistorna ovan jord. Enbart inom amiralitetsförsamlingen avled 1789 6011 personer. Tvenne nya begravningsplatser iordningställdes på inre Vämö, en större gemensam för stadens samtliga församlingar samt en mindre för kronans manskap”.

Denna farsot uppenbarade sig igen 1808–9, nu kallad fältsjukan p g a kriget mot Ryssland. De i all hast anskaffade epidemikyrkogårdarna måste ånyo användas. Området som iordningställdes 1788 var detsamma som sedermera blev ”nöjesparken Vämö” och den mindre för kronans manskap William Anderson nämner beskrives närmare nedan under rubriken Göternas läger. Många Karlskronabor har anhöriga på dessa i dag helt bortglömda kyrkogårdar.

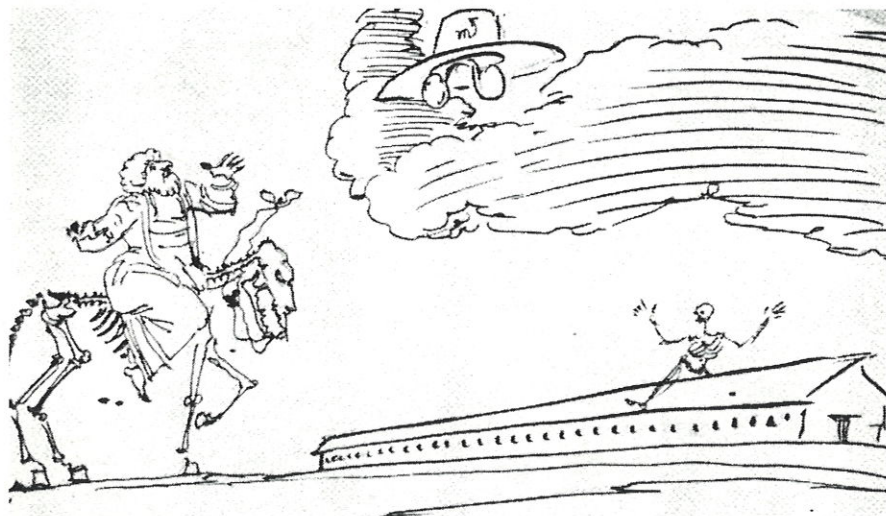
Under epidemin 1808, en form av rödsot, avled den 80-åriga skeppsbymästaren Fredrik Hindr. af Chapman. Chapman hade färdigställt en

stättlig grav på sitt älskade Skärva men kommit på obestånd och 19/4 1806 sålt gården till kommerserådet C Humble. Humble tillät att Chapman tillfälligt gravsattes på Skärva, då det tog tid för dödsbudet att nå universalarvingen G A af Chapman i Stockholm, samt för denne att ordna med grav och alla formaliteter. Först 1809 stod det klart för gravsättning vid Augerums gamla träkyrka. Den nuvarande kyrkan var ännu inte uppförd. Jag kommenterar händelsen här, då gravrätten till graven i Augerum tillhörde kammarrådet Carl Schweder som från 1799 ägde Augerums gård varifrån långt senare Karlskrona Griftegård avstygades. Schweder hade som blott 24-årig anställts av Chapman och framstod redan före 30-års ålder som amiralitetsproviantmästare och Chapmans kollega. Han kände säkert stor tacksamhet mot Chapman och en smal sten bakom dennes visar att detta också är Schweders gravställe.

Farsoten såväl som Chapmans död väckte riksintresse. På Nationalmuseum finns en teckning av Carl August Ehrensvärd betitlad "Liemannen håller sitt intåg på varvet". Denna visar ett skelett som kliver över repslagarebanan medan Chapman som liemannen kommer på häst. Ur molnen tittar konstnären själv fram som ett par glasögon under en hatt med Ehrensvärds signatur.

Fem år efter Chapmans död byggdes intill dennes en framifrån sett liknande grav åt den framstående karlskronalandshövdingen Anders af Håkansson.

Ehrensvärds teckning på Nationalmuseum. Döden klättrar över repslagarebanan och på dödens häst sitter af Chapman som ryttaren.

Havet som begravningsplats

Epidemin 1808–1809 orsakade stor förödelse. Förutom de epidemikyrkogårdar som iordningställdes kom 800 lik att begravas i havet. Det nyuppsatta lantvärnet drabbades hårt och bara inom flottan avled på kort tid 2190 man. På julafton 1808 stod 800 lik obegravda och Karlskronas legendariske amiral Johan af Puke lät då hugga upp vakar i isen utanför staden där alla dessa sänktes med ett gemensamt griftetal. Så är också själva Östersjön en av Karlskronas kyrkogårdar.

Begravningsplatsen för i Göthernas läger avlidna

I nordvästra hörnet av Vämöslätten, på kullen, idag avskuren från slätten genom nya infartsleden, står en minnessten med texten "Göthernas läger 1811".

Vämöslätten var övningsfält för beväringar på 1800-talet. Vintern 1808–1809 var slätten fylld av radvis uppsatta tält– Göthernas läger, varom den 1911 hundra år efter det att lägret bröts uppsatta stenen minner. Detta militärläger hade dragits samman här då dessa trupper avsågs att sättas in i det pågående kriget mot Ryssland. De trånga, kalla tältförläggningarna var

Minnesstenen "Göthernas läger 1811". Vämö.

god jordmån för den härjande fältsjukan och den mängd unga soldater som dog i detta läger, begrovs på den intilliggande, s.k. lilla slätten, där det redan 1788 iordningställts begravningsplats för kronans manskap.

I dag är allt som påminner om detta borta utom stenen, vilken mången vandrare ställer sig frågande inför.

I Karlskroniten nr. 2 1990 efterlyste jag kunskap om detta och 13/9 samma år ringde en herr Lundberg som kunde berätta att fadern som varit kommunalarbetare varit med och grävt det tidiga avloppet över Vämöslätten. Man hade vid grävningen tvingats forcera ett gravfält, något Lundberg mindes, då man i hemmet tyckt detta vara kusligt. Arbetarna som förstått att det rört sig om någon epidemikyrkogård hade fullbordat arbetet utan att detta gavs större allmän kännedom. Med ledning av Lundbergs beskrivning och pumphusläget har jag kunnat fastställa platsen till det ställe där nuvarande infartsleden korsar slätten. På kullen intill leden står också minnesstenen. Det finns bilder, bland annat i Karlskrona stads historia som visar kartbild över en avlång begravningsplats från Krutviken fram till Vämöslätten, ungefär från nuvarande kaffestugan förbi skvaltkvarnen, samt ytterligare en mera rundformad, ett stycke in på slätten, där Lundberg angav platsen för mig. Dessa begravningsplatser kallas "kyrkogårdar vid förekommande epidemier."

Kolerakyrkogården på Saltö

1830–34 och 1853 härjades Europa av koleraepidemier. Då Sverige hemsöktes 1834 kom koleran naturligtvis också till storstaden Karlskrona. Epidemin hade nu inte så stor omfattning men man iordningställde en speciell kolerakyrkogård på östra Saltö mot Dragsösund men denna kom inte till användning förrän 1853. Kl 3 på eftermiddagen den 18 juli 1853 återkom fregatten Eugenie från en ärorik världsomsegling till Karlskrona. Lördagen den 30 juli avmönstrade Eugenies besättning och redan på söndagen insjuknade såväl styrmannen Magnus Liljegren som matrosen Johannes Liljegren.

Man befارade rödsot, men redan 2 augusti började läkarna inse att det var betydligt värre – det rörde sig om den fruktade Cholera Morbus, en asiastisk form av kolera.

7/8 tillkännagavs att flera fall uppträtt i staden med samma sjukdomsförlopp. Inga förberedelser hjälpte mot sjukdomen som nu började rasa med mångdubbel kraft mot 1834 års epidemi. Fartyg som ankom till Karlskrona fick gå i karantän vid karantänstationen på Aspö. På Aspö inrättades för övrigt ett speciellt kolerasjukhus. Farsoten tog fart på Aspö redan innan

man uppmärksammat vad det rörde sig om inne i staden. En tvätterska vid karantänanstalten insjuknade 27 juli och avled 2 dagar senare. 4/8 insjuknade vakten vid Aspö karantänanstalt Peter Olssons hustru i samma symptom. I staden samlades alla avlidna i speciella likbodar vid Fisktorget och pottholmssjukhuset för att med barkasser transporteras ut till kolerakyrkogården på Saltö. Då falskt rykte uppstått att skendöda begravts, fick inga lik jordas förrän läkare avskurit likens pulsåder. Kl 7 morgon och kväll ägde gravsättningar rum på Saltö.

Kolerakyrkogården omgärdas av gråstensmur. Platsen är i dag fornminnesförklarad och en uppsatt minnestavla bär följande text: "Saltö Kolerakyrkogård.

År 1853 uppstod en koleraepidemi, som detta år skördade över 1000 människoliv bland Karlskronas då ca 14000 invånare. Av de under epidemien tjänstgörande läkarna avled M. Fürst och Fr. J Kramer, som här fick en gemensam grav. 1854 restes gravmonumentet över dem.

Kyrkogården är skyddad enligt fornminneslagen".

Intill kyrkogården som idag vilar i stilla lugn ligger Saltö båtvarv.

Kolerakyrkogården Saltö. Foto H. G. Friberg.

Här var i seklets början liv och rörelse i de enkla arbetarbostäder med gemensamt avträde och vedbodas som fanns här. Det var träbyggnader på pålar, små hus om ett rum o kök, som uppförts så då havet då det steg översvämmade hela området. Bebyggelsen hade i folkmun döpts till "nerby" .

Även den militära personalen drabbades hårt av koleran. De många avlidna ur kronans manskap gravsattes på kronokyrgården på Aspö.

Flygares tryckeri i Karlskrona hade redan 1834 tryckt en folder med anvisningar till "Asiatiska Cholerans behandling" men något verksamt medel mot epidemien 1853 fanns inte. Smittkoppor var strängt taget den enda epidemiska sjukdom man funnit botemedel för. Karlskrona Weckoblad propagerade redan 1768 för vaccinering vilket påbjöds i lag först 1815.

Som en följd av koleraepidemin förbjöds fiske i sundet mellan Dragsö och Saltö. Myndigheterna befarade att fisken kunde ha smittas av de begravda koleraoffren. H I V Cedergren berättar om koleraepidemin i boken "En björkholmspojkes minnen" följande: "En svår tid var det då koleran på 50-talet härjade i staden och dess långvarighet måste tillskrivas de dåliga förhållande som rådde i dricksvattenhänseende. Liken fördes till Saltö i prämar. Rusiga individer gjorde grovarbetet. Vid ingångarna till gårdar och hus hölls tjärlycktor i kok och genom deras renande rök måste besökarna vandra för att icke anses smittbärande".

Mosaiska begravningsplatsen "Judakyrgården"

Genom Fabian Philip, välkänd fabrikör i Karlskrona, fick mosaiska trosbekännare en begravningsplats i en vacker del av "Tallet" på Wämö, strax intill nuvarande Vämöskolan, mot Vämökyrgården. Denne Fabian Philip, kan nämnas, köpte 1811 Avelsgärde gård i Lösens socken (det kronohemman Karl XI bebodde 1681 då han emottog ronnebybornas klagan över tvångsförflyttning till Karlskrona). Fabian Philips dotter Elenora gifte sig med Moses Ruben-gården är ännu i släktens ägo genom Sten Ruben.

Ur den s.k. Gynterska samlingen, litt A., framgår, att Fabian Philip ansökte, 5/11 1781, om begravningsplats för sig själv, med familj, 16 till 20 alnars längd och bredd.

I strid mot det reglemente som gällde för judar i Sverige tilläts Philip upprätta synagoga. Denna omnämnes första gången 1787. Fabian Philip föddes i Bützow 1756 och dog 27/9 1834 på Afvelsgärde. Hans rättighet att bosätta sig i Sverige erhöles 3/12 1782. Genom det arbete som utträttades i en av hans fabriker, segelduksfabriken i Lyckeby, uppehöll Philip från 1814 fattigvårdsinrättning.

Det kom att dröja från 1781 till en januaridag 1785, då Philip jämte två av stadens äldste och en utvald person ur borgarståndet vandrade ut till Vämö och där, strax öster om dåvarande Borgmästarekrogen, stakade ut den exakta platsen på slutningen mot, som det då hette, Hästöviken.

Den 23 december 1824 överlät förvaltningen av stadsjorden platsen till Judiska nationen, mot arrende på 50 år för 7 Riksdaler 16 skilling Banco, årligen. Med tiden överläts kyrkogården helt till den mosaiska församlingen. På mosaiska kyrkogårdar förekommer, som motsats till övriga kyrkogårdar, begreppet evinnerlig tid, vad gäller gravupplåtelse. Ett sådant gravställe, omgräves heller aldrig för återanvändning, och det kan väl närmast liknas med minneslund. 1908 gravsattes, på denna kyrkogård, gossen Ruben Abrahamsson. Denne var författarinnan Selma Lagerlöfs morbroder. Detta får tanken att sluta till att författarinnan, genom sin moders släkt, fått den lokalkännedom om Karlskrona, som fick till följd, att romanfiguren Nils Holgersson gjorde ett resuppehåll här i den berömda boken om Nils Holgerssons resa genom Sverige.

Mosaiska kyrkogården utvidgades 1958.

Tillsammans med hovrättsrådet David Glück och pastoratsförbundets jurist Bengt Ehrman, samlades representanter för Mosaiska församlingen och ledningen för kyrkogårdsförvaltningen i Karlskrona på Vämökyrko-

Judakyrkogården Vämö. Foto H. G. Friberg.

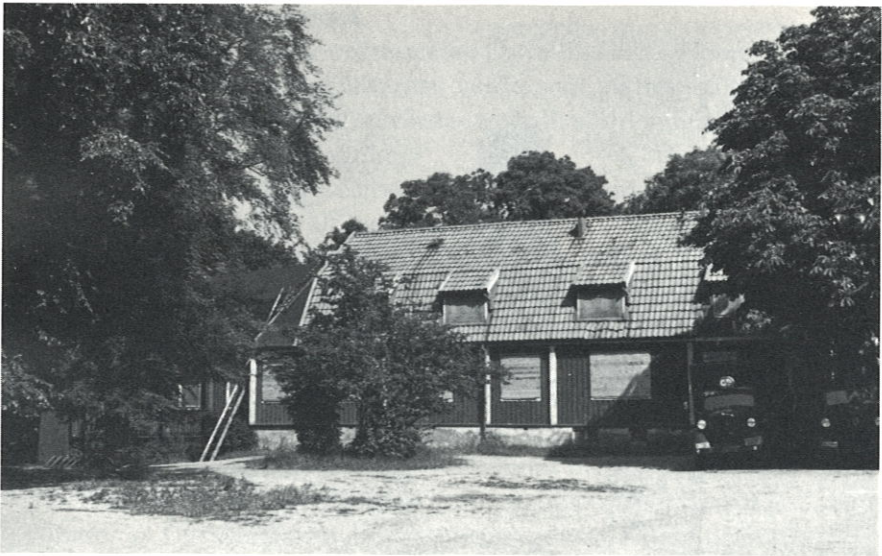

gården den 29 mars 1989 för att fastställa kyrkogårdsförvaltningens övertagande av ansvaret för "judakyrkogården", den äldsta av de kyrkogårdar, som fortfarande är i bruk i Karlskrona.

Mosaiska församlingen i Karlskrona har avvecklats under våren 1994. En epok är till ända i stadens församlingars historia men inte i begravningsväsendets. Den lilla begravningsplatsen för mosaiska trosbekännare kommer att leva kvar. Sten Ruben på Avelsgårde berättade för mig 14/4-94 att han och några åldrade judar arbetar med att få fram en förteckning över vilka som framledes kommer att ha rätt att begravas här. Det kommer att bli något likartat vad som gällt för Kronokyrkogården på Aspö senare år.

Fattigvårdskyrkogården på Pottholmen

Ännu på 50-talet fanns ett gammalt träkapell med rester av falurött kvar vid Strandgården, det gamla fattighuset på Pottholmen, där brandkåren nu residerar. Här intill fanns också en kort tid en anspråkslös kyrkogård för "hjonen". En karta finns som visar platsen och kallar detta fattigvårdskyrkogård, i den 1959 utgivna delen av bokverket Sveriges kyrkor, Kungliga Vitterhetsakademien, Generalstabens litografiska anstalt, längst bak i delen om Amiralitetskyrkan i Karlskrona.

*Fattigvårdskapellet "kyrkan" på Strandgården, kort före rivandet på 1950-talet.
Foto Olle Olsson.*

Staden hade förvärvat Pottholmen 1821 och inrättat fattighus i det nedlagda bryggeriet. Kapellet som uppfördes kom att benämnas "kyrkan".

Beläggningen finns inte dokumenterad, men i många skrifter framgår att här fanns en större likbod trots att stadens bårhus låg på motsatt sida fattighusviken (nuvarande Järnvägstorget) (se bild: Kaulskroniten 1:89 sid 26). Man upphörde begrava här då Vämökyrkogården invigdes 1856. Äldre ordningsstadga från Vämö visar att fattighjon erhöll fri gravjord mot efter fastställd grävningstaxa erlagd avgift.

Vämökyrkogården

Då Kunglig Maj:t genom befallning daterad 15 oktober 1815 anstaltat att förlägga begravningsplatserna utom städerna, och så fort möjligt var upphöra med begravingar inne i rikets städer, tillsattes en kommitté 1820 för att utreda frågan om ny kyrkogård för stadens församlingar. Den plats som sedan 1871 använts för judebegravingar hade varit föreslagen som stadskyrkogård men detta avskrevs nu. Något godtagbart förslag lyckades inte 1820 års kommitté utarbeta. Först då sammanslagningen beslutats mellan Tyska- och Storkyrkoförsamlingarna 1839 och frågan blivit mera påträngande uppdrogs åt nybildade Stadsförsamlingen att tillsammans med ledamöter ur Amiralitetsförsamlingen 1852 utse gemensam plats "utom staden".

Kapellet och bostället, Vämökyrkogården, i vinterskrud 1940-talet. Foto Olle Olsson.

Man enades nu om mark gent emot Mosaiska kyrkogården. Marken här, Karlskrona 5:19, är sedan dess donationsjord, statens mark, vilken varken tidigare församlingarna eller nuvarande nyttjanderättsinnehavaren, Kyrkogårdsförvaltningen, blivit lagfaren ägare till.

Året 1854 låg ett tungt krigshot över Europa. Engelska flottenheter under amiralen Napier hade bombarderat fästningen Bomarsund på Åland.

Förband av olika vapenslag hade förlagts till Karlskrona för att skydda och försvara örlogshamnen.

De många sysslolösa soldaterna fick tillåtelse till civil arbetsförtjänst i den mån sådan kunde finnas.

Vid denna tidpunkt planerades för den nya kyrkogården och här blev åtskilliga arbetstillfällen för dessa militärer. Vämökyrkogården, invigd 31 augusti 1856, är på så vis ett minne av "Karlskrona garnison". Lundabiskopen, Johan Henrik Thomander, förättade invigningen.

I invigningstalet omnämndes den äldsta och så länge använda begravningsplatsen i Näktergalsdalen.

Det hette om den nya kyrkogården att den "liksom Kristi grav var uthuggen ur hälleberget i en örtagård i motsats till den äldre kyrkogården, av ingen annan hägnad fredad än vågen vid stranden och med ingen annan plantering beprydd, än törnet och tisteln, dessa betecknande minnesblomor på den fattiges grav." Redan 1872 ansågs Vämökyrkogården för liten. 1880 och 1898 skedde de första utvidgningarna av äldsta delen.

8/5 1905 uppdrog kyrkostämman åt kyrkogårdsstyrelsen att utarbete förslag till kapellbyggnad.

Auditören Wilhelm Lindahl och hans hustru Hilda f. Smitt erbjöd då 12000 kronor mot att kapellet snarast uppfördes, och villkoret att ingen avgift fick krävas för att använda detsamma.

Söndagen den 11 november 1906 kl. 1400 stod kapellet klart och invigdes.

Invigningsförättare var hovpredikanten A Johansson som bland annat uttalade tack till donatorn. Efter invigningen förättades den första jordfästningen, av stadsarbetare Fredrikssons hustru.

Man får tro att den första vintern var det ruggigt besöka begravningsgudstjänsterna, då det redan påföljande höst, 17 oktober 1907, beslöts avsätta medel, att anskaffa, "en prydlig, förnicklad järnkamin". I förbigående kan nämnas att det i samma protokoll avsattes medel för iordningställande av gamla kyrkogården vid bryggareberget, samt att grinden på Kolerakyrkogården på Saltö skulle bytas ut.

Fortsättning nästa nr.

B

Fan Karl & Märta Hökanesson

Legmansgatan 24

371 98 KARLSKRONA

Filmafton

Gamla Carlsrona presenterar
två premiärfilmer och en efterlängtd repris.

Älvsnabben

En expedition till Spetsbergen och Murmansk,(premiär)

CWJ, Carlsrona Wexjö Jernväg

En resa mellan Karlskrona och Växjö på 40-talet, (premiär)

Skolfilmen

Inspelad 1942 av Greta Lundgren

Militärhemmet

Torsdagen den 6 oktober kl. 19.00

Entré 20:-

Biljetter säljes direkt vid entrén från kl. 18.15